

УДК 378.147:7:373.3.011-051

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Плахотський О. В.

У статті проаналізована актуальна проблема сучасної мистецької освіти – проблема формування образотворчої компетентності майбутніх учителів початкових класів. Надається авторське визначення поняття "образотворча компетентність" як новоутворення в структурі особистості, показником сформованості якого є готовність до навчання, розвитку й виховання дітей, використовуючи засоби образотворчої діяльності. Розглядаються особливості образотворчої підготовки майбутніх учителів початкових класів у сучасній системі педагогічної освіти (на прикладі курсів "Образотворче мистецтво з методикою викладання", "Сучасні технології організації образотворчої діяльності в школі" та "Комп'ютерна графіка").

Ключові слова: мистецька освіта, професійна компетентність, образотворча компетентність, майбутні вчителі початкових класів.

В статье проанализирована актуальная проблема современного художественного образования – проблема формирования изобразительной компетентности будущих учителей начальных классов. Дается авторское определение понятия "изобразительная компетентность" как новообразования в структуре личности, показателем сформированности которого является готовность к обучению, развитию и воспитанию детей, используя средства изобразительной деятельности. Рассматриваются особенности изобразительной подготовки будущих учителей начальных классов в современной системе педагогического образования (на примере курсов "Изобразительное искусство с методикой преподавания", "Современные технологии организации изобразительной деятельности в школе" и "Компьютерная графика").

Ключевые слова: художественное образование, профессиональная компетентность, изобразительная компетентность, будущие учителя начальных классов.

The article analyzes a topical problem in the present-day artistic education – a problem of the visual-art competence formation in future primary school educators. The author proposes his own definition of the notion of "visual-art competence" as a new formation in the structure of personality, the indicator of which is considered to be preparedness for educational work with children by means of visual arts. Peculiarities of teaching visual arts to future primary school educators in the present-day system of pedagogical education are considered (exemplified by courses in "Visual Arts and Teaching Methods", "Modern Technologies in the Organization of Visual-Art Activities at School", "Computer Graphics").

Key words: artistic education, professional competence, visual-art competence, future primary school educators.

Постановка проблеми. Формування образотворчої компетентності майбутніх учителів початкових класів – один із важливих складників їхньої професійної підготовки, який у загальній структурі професійної компетентності належить до сфери естетичної або мистецької компетентності разом із загальнокультурною, музичною, хореографічною тощо.

Виходячи із специфіки особистісно зорієнтованого підходу, впровадженого у теорію і практику сучасної вищої освіти, важливий акцент наразі зроблено на формуванні духовного світу людини, реалізації виховного, розвивального впливу мистецтва на становлення особистості, що забезпечується у педагогічному університеті викладанням циклу мистецьких дисциплін, організацією виховної роботи, самоосвіти, формуванням потреби у саморозвитку й самовдосконаленні

студентів. Отже, проблема формування й розвитку мистецької, зокрема образотворчої, компетентності майбутніх учителів знаходиться в руслі сучасного наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мистецької освіти в аспекті особистісного та компетентнісного підходів знаходяться у центрі уваги вітчизняної педагогіки. Так, І. Зязюн, О. Семашко та ін. вивчають проблеми визначення сутності мистецтва як форми відтворення дійсності, духовного світу людини та її самовираження. Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін. представники мистецької освіти всебічно аналізують питання теорії і практики викладання мистецьких дисциплін у різних освітніх ланках. Окрему увагу дослідники приділяють питанням формування мистецької компетентності майбутніх фахівців-педагогів. Приміром, О. Щолокова [12] виокремлює феномен фахової компетентності в галузі мистецької освіти, яка наразі може тлумачитися як синонім мистецької компетентності вчителя.

На думку О. Олексюк, мистецька компетентність є ключовою в системі мистецької освіти, вона відображає духовний потенціал особистості, її здатність до емоційно-ціннісного світопереживання, готовність створювати творчий стиль життя і діяльності на основі досвіду використання мистецьких компетенцій [7, с. 222].

Сучасна вища школа також не залишається осторонь проблеми образотворчої підготовки майбутніх учителів, аналізуючи її у кількох напрямках:

- як пошук шляхів творчого розвитку студентів у ході вивчення мистецьких дисциплін (Т. Агапова, В. Зінченко, М. Лещенко, М. Маслов та ін.);
- як засіб підвищення якості художніх умінь і навичок (А. Бондарева, О. Кайдановська, А. Павловський, Р. Фрідман);
- як шлях професійного розвитку майбутніх фахівців (Ю. Малежик);
- як складову естетичного виховання (Г. Сотська, Л. Побережна та ін.).

Аналіз праць із даної проблеми засвідчив загальну тенденцію недооцінювання потенціалу мистецьких дисциплін у вирішенні актуальних освітніх завдань, крім того, питання образотворчої підготовки майбутніх учителів початкових класів лише починають привертати увагу дослідників, які наполягають на тому, що особистість не може бути всебічно розвинутою без розуміння мистецтва й творчої діяльності, що саме мистецька, зокрема образотворча, освіта планомірно й поетапно розвиває особистість, незалежно від подальшого вибору професії [4].

Мета даної статті – визначення поняття образотворчої компетентності майбутніх учителів початкових класів та окреслення сучасних підходів до її формування.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати сутнісні характеристики образотворчої компетентності майбутніх учителів та аналізувати підходи до її формування й розвитку, слід зазначити, що у тлумаченні загального поняття компетентності ми виходимо із поширеного у сучасній вітчизняній педагогіці погляду: компетентність – це інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника вишу для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності [6, с. 11]. Отже, компетентність – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості.

Слід згадати також визначення О. Савченко, яка пропонує вживати термін "компетентність" як інтегровану категорію, що "виражає сформовану насамперед засобами освіти здатність індивідів успішно розв'язувати загальні і специфічні проблеми як у трудовій діяльності у якості фахівців, так і в суспільному житті у якості громадян" [9, с. 20]. Саме до такого визначення дійшли сучасні науковці, зіставляючи вітчизняний та європейський досвід реалізації компетентнісного підходу у вищій школі.

Авторка сучасної концепції шкільної мистецької освіти Л. Масол [5] диференціює *міжпредметні естетичні* компетентності – здатність учня орієнтуватися в естетичних параметрах різних сфер його життя, та *мистецькі* (предметні) компетентності – музичні, образотворчі, хореографічні, театральні,

екранні – здатність до пізнавальної й практичної діяльності у конкретному виді мистецтва. Ці поняття так само визначені у Державному стандарті загальної початкової освіти [2].

Щодо професійної компетентності вчителя в галузі образотворчого мистецтва, різні боки якої розкриті у дослідженнях О. Бараболі, Г. Єрмоленко, Н. Долгих, С. Коновець, Т. Міхової, С. Мокроусова, О. Смірної та ін., зауважимо, що сутнісна характеристика цього поняття пов'язана не лише з уміннями оперувати власними знаннями, а й мобільністю і пристосованістю до нових потреб ринку праці, здатністю управляти потоками інноваційної інформації, творчо й активно співпрацювати з дітьми, підтримувати їх на шляху ціннісного орієнтування, навчатися упродовж життя.

Близьким є поняття художньо-естетичної компетентності вчителя, яку дослідники (І. Ревенко) визначають як певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; уміння та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту; прагнення та здатність реалізувати на практиці художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності [8, с. 143].

Отже, ми будемо розуміти *образотворчу компетентність майбутнього вчителя початкових класів як новоутворення в структурі особистості, що визначається особливостями його професійної діяльності. Найсуттєвішим показником сформованості образотворчої компетентності є готовність до навчання, розвитку й виховання дітей, використовуючи засоби образотворчої діяльності.*

Варто погодитися з позицією В. Ананьєвої, яка вважає, що до складу художньої компетентності входить низка компетенцій:

- образотворчо-мовленнєва – здатність розуміти і власноруч створювати художні твори, грамотно користуючись засобами художньої виразності, мовою образотворчого мистецтва (технічність і спроможність створювати образи);
- вербально-образна – знання певного мінімуму художніх термінів, їх значень та вмінь грамотно використовувати їх у розмові й обговоренні творів мистецтва;
- образно-стильова – знання основних стильових напрямів у мистецтві, сукупності ознак, що дають право стверджувати про належність досліджуваного об'єкта до певного стилю, уміння за необхідності створювати об'єкти із заданими стильовими характеристиками;
- стратегічна – допитливість, свіжість погляду, здатність вибирати в хаосі повсякденних вражень найбільш яскраві для їхнього подальшого втілення;
- продуктивно-образна – здатність не лише відтворювати образ, але й підходити до його створення творчо, кожного разу вирішуючи завдання наново [1].

Образотворча компетентність майбутніх учителів початкових класів формується в процесі їхньої образотворчої підготовки, яку слід розтлумачити у кількох аспектах. Ми поділяємо думку О. Кайдановської, яка, аналізуючи сутність образотворчої підготовки фахівців, визначає її комплексно:

- як педагогічно організований процес засвоєння студентами вищого навчального закладу загальнокультурного досвіду людства, який виступає суттєвим чинником формування образотворчої ерудованості фахівця;
- як результат вищезазначеного процесу, а саме – сукупність образотворчих знань і умінь, яка уможливує прилучення студентів до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань професійної діяльності;
- як систему навчання, виховання і розвитку особистості майбутнього фахівця у взаємозв'язку гуманітарних, образотворчих та комп'ютерно зорієнтованих дисциплін, спрямованої на розвиток творчої художньої діяльності студентів [3].

Образотворчу підготовку майбутніх учителів науковці розглядають у досить широкому розумінні:

- як сферу духовного буття людини;
- як частину світової художньої культури;
- як галузь людського знання;

- як елемент педагогічної науки;
 - як сферу професійної діяльності.
- У більш вузькому сенсі вона тлумачиться як:
- сукупність знань з історії і теорії образотворчого мистецтва;
 - система особистісних творчих якостей і художніх здібностей;
 - свідомо професійна спрямованість власної навчальної діяльності.

Образотворча підготовка входить до змісту загальної професійної підготовки вчителя початкових класів, точніше до її естетичного компонента, який забезпечується вивченням дисциплін світоглядно-культурологічного циклу [11, с. 125].

Наразі навчальна дисципліна "Образотворче мистецтво з методикою викладання" є складовою частиною спеціальної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Про значення навчання малюванню для загальної освіти та виховання мова велася із найдавніших часів, видатні педагоги і суспільні діячі минулого Песталоцці, Я.-А. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо виступали з ініціативою введення образотворчого мистецтва в курс навчальних предметів загальноосвітньої школи. На кінець XIX століття образотворче мистецтво з'являється в загальноосвітній школі в якості навчальної дисципліни. Довгий час методи професійного навчання образотворчого мистецтва формально переносилися до загальноосвітньої школи без урахування її специфіки, що несло певні негативні наслідки. Не здійснювалася й спеціальна підготовка вчителів до викладання даної дисципліни в початкових класах.

Упродовж XX століття поступово сформувалися методичні засади викладання малювання в школі, яке розглядається як систематичний курс навчання елементарним основам рисунка, основам академічної грамоти, видані спеціальні навчальні посібники з рисунку, живопису, основ образотворчої грамоти для вчителів образотворчого мистецтва, які працюють у початковій загальноосвітній школі.

Наразі відбувається зміна акцентів у меті викладання образотворчого мистецтва у школі, у тому числі у її початковій ланці. Першочерговим стає завдання формування цілісної особистості, її духовне збагачення в процесі оволодіння художньою діяльністю, а засвоєння мови мистецтва, основ образотворчої грамоти розглядається як засіб досягнення цієї мети.

Вивчення накопиченого педагогічного досвіду, детальний аналіз шкільних програм з образотворчого мистецтва, вивчення наукової психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити, яким обсягом знань має володіти вчитель початкових класів для успішного здійснення керівництва образотворчою діяльністю молодших школярів. У курсі "Образотворче мистецтво з методикою викладання" виокремлюються такі складові формування образотворчої компетентності майбутніх учителів:

1. Вивчення основ образотворчої грамоти.
2. Вивчення історії та теорії мистецтва.
3. Вивчення методики викладання образотворчого мистецтва.
4. Вивчення особливостей дитячої художньої творчості.

Студенти набувають знань змісту і сутності творів світового та українського образотворчого мистецтва, жанрів та засобів виразності живопису, основ кольорознавства, композиції; вчать розуміти мову художньо-виразного лінійного малюнка, малювати з натури (натюрморти, портрети, природні об'єкти, інтер'єри), користуватися фарбами, відтворювати кольорові відношення, об'єм, фактуру предметів і простір; володіти технікою акварельного, гуашевого та олійного живопису. Заняття з образотворчого мистецтва розвивають відповідні здібності, зокрема відчуття пропорцій та форми, простору, відчуття ритму тощо. До того ж розвивається педагогічна складова образотворчої компетентності, оскільки студенти опановують специфіку й закономірності методики викладання образотворчого мистецтва в початковій школі. В майбутніх учителів початкових класів формуються особистісні властивості і професійні якості, які б сприяли в майбутньому досягненню результативності в педагогічній діяльності, творчому вирішенню педагогічних проблем і ситуацій, а також допомогли професійно оволодіти майстерністю викладання образотворчого мистецтва в початковій школі.

Нові вимоги сучасного інформаційного суспільства, оновлення системи освіти інформаційно-комунікаційними технологіями потребують оновлення

підходів до викладання образотворчого мистецтва як у шкільній, так і вищій освітній ланці. Саме тому в останні роки до дисциплін естетичного циклу введені нові курси: "Сучасні технології організації образотворчої діяльності в школі" та "Комп'ютерна графіка". Серед знань і умінь, які набувають студенти: опанування інтерактивних технологій та основ комп'ютерної графіки (растрової і векторної), особливостей художньо-образної мови дигітального мистецтва, набуття навичок роботи у програмах Corel DRAW, Adobe Photoshop та інших.

Усе це доводить, що формування образотворчої компетентності майбутніх учителів початкових класів поступово набуває нових методів та форм.

Висновки. Використання сучасних технологій (інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, комп'ютерних тощо) у поєднанні з традиційними методами й підходами до викладання образотворчого мистецтва стає дидактичним підґрунтям в образотворчій підготовці майбутніх учителів початкових класів та у формуванні їхньої образотворчої компетентності.

Образотворча компетентність, сформована в процесі професійного становлення майбутніх педагогів початкової школи, стає важливим чинником їх творчого та культурного зростання, основою для подальшої освіти та самоосвіти, розвитку пізнавальних інтересів, здатності орієнтуватися та застосовувати знання в нестандартних умовах, що відповідає загальним вимогам професійного розвитку майбутніх вчителів початкових класів.

Література

1. Ананьева В. С. Особенности развития художественно-творческой компетентности старших дошкольников [Электронный ресурс] / В. С. Ананьева. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru>. – Название с экрана.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>. – Назва з екрана.
3. Кайдановська О. О. Сутність образотворчої підготовки фахівців вищої архітектурної освіти [Електронний ресурс] / О. О. Кайдановська. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5799/1/Kaydanovska.pdf>. – Назва з екрана.
4. Малежик Ю. Проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання предмета "Образотворче мистецтво" у початковій школі на сучасному етапі / Ю. Малежик // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4 (Ч. 1). – С. 36–42.
5. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
6. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти / укл.: В. Л. Гуло, К. М. Левківський та ін. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. – 92 с.
7. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 248 с.
8. Ревенко І. В. Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури / І. В. Ревенко // Мистецтво і освіта. – 2007. – № 3. – С. 139–146.
9. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник якості професійної підготовки майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти: Дайджест 1 / укл. О. В. Онопрієнко. – Донецьк : Каштан, 2011. – С. 15–22.
10. Семенова О. Професіоналізм учителя образотворчого мистецтва у вимірах художньо-творчої компетентності / О. В. Семенова // Педагогічний пошук. – 2014. – № 2. – С. 22–24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pedp_2014_2_8.pdf. – Назва з екрана.
11. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – С. 125.
12. Щолокова О. П. Професійна компетентність як стратегічний напрямок модернізації мистецької освіти України / О. П. Щолокова // Вісник Глухівського державного університету. – Глухів : ГДПУ, 2006. – Вип. 8. – С. 19–23. – (Серія "Педагогічні науки").